

БЪЛГАРО-АРАБСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ ПРИ ЦАРУВАНЕТО НА СИМЕОН I ВЕЛИКИ (893–927) И ЕДНА МИТОЛОГЕМА В УЧЕБНИЦИТЕ ПО ИСТОРИЯ

Красимир Кръстев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Настоящата статия е посветена на дипломатическите отношения между Българското царство и африканските араби през 20-те години на X в., които целели сключването на политически съюз с антивизантийска насоченост. Основният проблем, който години наред не намира задоволително обяснение в родната историография, касае посоката на българското пратеничество. Изследването си поставя за цел да докаже, че българският цар Симеон не проводил свои пратеници в Египет (твърдение, което намира място и в научните изследвания, и в учебниците по история), а в земите на днешен Тунис.

Keywords: Simeon I of Bulgaria, Ubayd Allah al-Mahdi, Fatimid Caliphate, negotiations, Egypt, Tunisia

Опитът за съюз на Българското царство и Фатимидския халифат срещу Византийската империя представлява важен епизод от българо-арабските отношения от края на IX – първите три десетилетия на X в.¹⁾ След дълги и изтощителни войни българският цар Симеон прозрял, че ромейската столица Цариград може да бъде превзета само с помощта на силен флот, с какъвто той не разполагал. Именно това подтикнало владетеля да подхване преговори с арабите.

Дипломатическите контакти между цар Симеон и Фатимидския халифат се отнасят към 922 (Златарски, 1971: 419, 433), 923²⁾ или 924 г. (Васильев, 1902: 220). За тях свидетелства творбата „Исторически обзор“ на византийския историк Йоан Скилица (втората половина на XI в.). По думите му българският владетел Симеон извоювал много победи над ромеите и дотолкова се възгордял, че започнал да мечтае за тяхната императорска власт. Ето защо той изпратил пратеничество до владетеля на „африте“ (африканските араби) „Фатлум“ (Васильев, 1902: 221), които да го уговорят да екипира и въоръжи свой флот срещу византийската столица. Също така царят му обещал да се придвижи през Тракия с многобройна

и силна войска. По този начин съединените им сили щели да обсадят Цариград по суша и море. Българският владетел му предложил да си разделят ромейските богатства поравно. Цар Симеон се надявал да остане във византийската столица. Българското пратеничество отплавало тайно за Африка. Халифът приел предложението и негови хора придружили българите по обратния път, за да потвърдят взетото решение. На връщане обаче те били заловени от ромеи, живеещи в тогавашното византийско владение Калабрия (дн. Италия), които ги изпратили в Цариград. Съвладателят на византийския василевс Константин VII Багренородни (913–959) – императорът от арменски произход Роман I Лакапин (920–944), ги разпитал и се осведомил за споразумението. Той решил, че може да развали договорките, и заповядал да хвърлят българите в тъмница, а арабските пратеници били почетени с дарове за своя господар (Васильев, 1902: 220–221; Златарски, 1971: 418–419, 433–434; Божилов & Гюзелев, 1999: 258–259). Те могли свободно да се завърнат в родината си. Владетелят изпратил и скъпоценности за повелителя им. Роман Лакапин поръчал да му кажат, че ромейските василевси знаят по какъв начин да се отплащат на своите неприятели. Също така императорът се извинил за ненавременната вноска на данъка, който ромеите били задължени да плащат на арабите, но причината била свързана с тогавашните смутове, а не с неговото нежелание. Арабският владетел приел мира с Роман Лакапин и се отказал от съюза с българите. Той дори намалил наполовина византийските плащания – от 22 000 на 11 000 златни монети³⁾.

Информация за тези събития се съдържа и в миниатюрите към Мадридския ръкопис (XII в.) на историята на Йоан Скилица. На една от тях е представен цар Симеон, който изпраща вестonosци при арабския халиф. На друга са изобразени българските и арабските пратеници, които били заловени и отведени в Цариград. Следващата по ред миниатюра описва византийския император Роман Лакапин, който дарява богато заловените мюсюлмани и хвърля българите в тъмница. Представени са и арабските пратеници, които се завръщат при господаря си с византийските подаръци⁴⁾.

Всички изследователи са единодушни, че преговорите били водени с арабския халиф Убайдаллах ал-Махди (909–934) от династията на Фатимидите (Божилов & Гюзелев, 1999: 258), който бил стар противник на империята и отдавна застрашавал владенията ѝ в Южна Италия. Напълно погрешно е обаче твърдението, че цар Симеон преговарял с египетските араби⁵⁾. При запознаване с историята на халифата става ясно, че Ал-Махди изобщо не властвал над Египет, а неговата държава била разположена в областта Ифрикия (дн. Тунис и части от Либия и Алжир). Първоначално резиденцията на халифа се намирала в Раккада, предградие на Кайруан (дн. Тунис). От 921 г. столицата на Фатимидите била преместена в Ал-Махдия (дн. Тунис) на Средиземно море⁶⁾. Фатимидите действително успели да покорят Египет, но това сторил едва внукът на халифа Ал-Махди – Ал-Муиз (953–975) през 969 г. Именно тогава бил основан и град Кайро (al-Qāhira),

който станал столица на халифата през 973 г.⁷⁾ По всяка вероятност българските пратеници заминали за Африка от някое адриатическо пристанище (Златарски, 1971: 419). Може да се предположи, че целта на тяхното пътуване била именно Ал-Махдия, макар и това да не е посочено в съчинението на Йоан Скилица. Не трябва да се пренебрегва обстоятелството, че при своето завръщане те били заловени край бреговете на п-в Калабрия (т.е. югоизточно от Апенинския полуостров), откъдето минавал маршрутът им. Сравнително недалече – на югозапад, е разположено северноафриканското тунизийско крайбрежие.

Ето как са представени дипломатическите преговори между българи и араби в един от сега използваните учебници за 11. клас: „Същевременно той [т.е. цар Симеон, б.а., К.К.] се убедил, че Константинопол не може да бъде превзет без силен флот. За тази цел през 922 г. от Преслав било проведено пратеничество до арабския халиф Махди от династията на Фатимидите в Египет с предложение за съюз. Предвиждала се съвместна комбинирана (по суша и море) обсада на византийската столица, подялба на плячката и преминаване на Константинопол под българска власт. Пратеничеството пристигнало безпрепятствено в Египет и било прието с големи почести от халифа, който се съгласил с поставените условия. На връщане към България обаче посланиците на Симеон, съпроводжани от няколко арабски велможи, били заловени от византийците и проектираният съюз пропаднал.“⁽⁸⁾ Същата грешка е допусната и в останалите учебници по история и цивилизация⁹⁾.

Неправилната интерпретация на анализирания по-горе политическо събитие трайно присъства в историческите изследвания. Понастоящем допуснатата фактическа грешка вече се е превърнала в митологема, защото десетилетия наред неизменно се преповтаря не само в тях, но и в популярната книжнина, учебниците и учебните помагала. В случая не става дума за някакъв спорен въпрос в историографията, а за очевидна неточност, която трябва да бъде коригирана и извадена от научно обращение.

БЕЛЕЖКИ

1. По-обстойно по този въпрос вж. Кръстев, Кр. (2012). България, Византия и Арабският свят при царуването на Симеон I Велики (893–927). *Bulgaria Mediaevalis*, 3, 301–319.
2. Canard, M. (1936). Arabes et Bulgares au début du Xe siècle. *Byzantion*, 11, 216; Салюм, С. (1987). Българо-арабски отношения през Средните векове (VII–XIV в.). *Исторически преглед*, 43 (2), 32.
3. Ioannis Scylitzes (1973). *Synopsis historiarum, editio princeps*. Rec. I. Thurn. Berolini et Novi Eboraci, 264–265. Вж. и Canard, M. *Op. cit.*, 214–216; Божилов, Ив. (1983). *Цар Симеон Велики (893–927): Златният век на средновековна България*. София, 140–141; Салюм, С. *Цит. съч.*, 32.

4. Божков, Ат. (1972). *Миниатюри от Мадридския ръкопис на Йоан Скилица. Изследване върху миниатюрите от ръкописа на Йоан Скилица от XII–XIII век в Мадридската национална библиотека*. София, 94, 99–100, фиг. 51–55. Вж. и Божилов, Ив. (1995). *Българите във Византийската империя*. София, 178–179, № 27–29.
5. Ostrogorsky, G. (1963). *Geschichte des byzantinischen Staates*. München, 221; Божков, Ат. *Цит. съч.*, 94; Божилов, Ив. *Цар Симеон Велики...*, 141; Същият. *Българите...*, 178; Browning, R. (1992). *The Byzantine Empire*. Washington, 106 и т.н.
6. Wüstenfeld, F. (1881). *Geschichte der Fatimiden-Chalifen*. Göttingen, 49, 57; M. Canard, *Op. cit.*, 215; Halm, H. (1996). *The Empire of the Mahdi: The Rise of the Fatimids, translated from German by Michael Bonner*. Leiden, 214; Мишин, Д. (2002). *Сакалиба (славяне) в исламском мире в раннее средневековье*. Москва, 242–243.
7. Raymond, A. (2000). *Cairo*. Translated by Willard Wood. Cambridge, 31–79.
8. Мутафчиева, В. Косев, К. Грънчаров, Ст. Матанов, Хр. Илиев, И. & Василев, А. (2001). *История и цивилизация II. клас. Задължителна подготовка*. ИК „Анубис“. София, 42.
9. Срв. Гюзелев, В. Гаврилова, Р. Стоянов, Ив. Лалков, М. Огнянов, Л. & Радева, М. (2001). *История и цивилизация за II. клас. Задължителна подготовка*. „Просвета“ АД. София, 32 („Поради това бил потърсен съюз с арабските халифати със средища Багдад и Кайро. Египетският халиф Ал-Махди проявил готовност за преговори, ала неговите пратеници и българските им придружвачи били заловени от византийците.“); Делев, П. Бакалов, Г. Ангелов, П. & Митев, Пл. (2001). *История на България: от древността до наши дни. Учебник за II. клас*. „Планета – 3“ ЕАД. София, 66 („Пратеничеството пристигнало безпрепятствено в Египет и било прието с големи почести от халифа, който се съгласил с поставените условия.“); Андреев, Й. Стателова, Е. Мутафова, Кр. Петков, П. & Мишев, Т. (2002). *История и цивилизация II. клас. Задължителна и профилирана подготовка*. ИК „Кръгозор“. София, 40. („По-малко успешен се оказва опитът му да привлече за съюзник египетския халиф, тъй като византийската дипломация успяла да предотврати заплахата.“)

ЛИТЕРАТУРА

- Божилов, Ив. & Гюзелев, В. (1999). *История на средновековна България VII–XIV в.* София.
- Василев, А. (1902). *Византия и арабы. Т. II. Политические отношения Византии и арабов за время Македонской династии*. Санкт-Петербург.
- Златарски, В. (1971). *История на българската държава през Средните векове. Т. I. Ч. 2. Първо българско царство. От славянизацията на държавата до падането на Първото царство*. София.

**BULGARIAN-ARABIC RELATIONS UNDER THE REIGN
OF TSAR SIMEON I THE GREAT (893–927)
AND A MITHOLOGEME IN THE HISTORY TEXTBOOKS**

Abstract. The present article represents the problem connected with the diplomatic relations between the Bulgarian tsar Simeon and the Arabic caliph Al-Mahdi which had as a purpose the signing of a political treaty against the Byzantines. In this survey the wrong interpretation of the events in the Bulgarian historiography that there were negotiations with the Egypt arabs is disproved. If we know the history of the Fatimid Caliphate it will be clear for us that Al-Mahdi didn't rule Egypt and his state was situated in the area Ifriqiya (the present-day Tunisia and some parts of Libya and Algeria). At the beginning the residence of the caliph was in Raqqada – the suburb of Kairouan (present Tunisia). In 921 its capital was moved to Mahdia (present Tunisia) on the Mediterranean Sea.

Assist. Prof. Krasimir Krăstev, PhD

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
E-mail: terteroba@abv.bg